

Ораз Н.Б.*

жазушы,Қазақстан Жазушылар Одағының мүшесі, журналист
Алматы, Қазақстан

ЖАБАЙ БАБАНЫҢ БАСЫНАН КЕШКЕНДЕРІ МЕН ОНЫҢ КИЕЛІ БЕЛГІСІНІҢ КЕРЕМЕТ ҚАСИЕТТЕРІ ТУРАЛЫ ӘҢГІМЕЛЕР

Автор корреспондент: orazbay@mail.ru

Түйін: Мақалада Жабай бабаның өміріндегі қызықты оқиғалар туралы айтылды. Әулие бала, Қызыр ата, әке парызы, Төле би келгенде, Тыйып кеткен әулие, Құранды ердің құны, Жабай әулие белгісі, Жұпар ана, Сынған қылыш, Перзент тілегенде, Әулиеге атаған мал, Қиналған кезде, Алланың шапағаты, Ниетіңе жетем десең..., Тіл тигізбе, Өрт сөндірген аруақ деген бөлімдерден тұратын қызықты әңгімелер жинағы болды. Көне замандардан келе жатқан аңыз-әңгімеге құлақ салсақ, әлгі кісі құрығын шаншып кеткен киелі төмпешікке қайта келіп, жеңді түріп, білекті сыбанып жіберіп Жұпар-ана баяғыда үйіп кеткен топырақты өз қолымен тағы да биіктетіп, тү-у сонау алыстан мен мұңдалап көрінетіндей белгі қалдырған екен. Сол белгі бертіңге дейін - алпысыншы жылдарға дейін ешбір өзгеріссіз сақталған деседі.

Кілттік сөздер: Жабай баба, киелі, қасиеттілік, Қазыбек, бабалар сөзі, оқиғалары, әңгімелер

Әулие бала

Балалық шақ...

Ауылдағы үлкен кісілер атқа ер салып, буынып-түйініп, Қоқан хандығына барайын деп жиналып жатыр. Олардың ішінде Қазыбек палуан да бар. Ханның бұл жолғы жарлығы тым шұғыл болса керек. Бәрі де алыс жолға асығыс қамдануда. Әне, Қазыбек бастаған бір топ аттылы адам ауыл шетіне шығып та қалды.

Жабай бала оларға қарсы құстай ұшып жүгіріп келеді.

- Ағатайлар, мені де ала кетіңіздерші. Мен де барамын,-деді ол алқынып жеткен бойда. Баланың көздері от шашып, балғын жүзі бал-бұл жайнап тұр еді. Бір топ кісінің назары енді соған ауды.

- Саған баруға болмайды,-деді әкесі Қазыбек палуан қабағын түйіп. - Бар, үйге қайт! Апаңның қасында бол.

- Көкетайлар-ау, ала кетіңіздерші,-деп қиылды Жабай бала. -Менің де барғым келеді.

Оның шырылдаған жіңішке даусынан сыбызғы сазындай сызылған арман-тілекті сезген датқа жүзін жылытып, күлімсірей қарап:

- Сен біздің қайда бара жатқанымызды білесің бе?-деп сұрады.

- Иә, білемін,-деді Жабай бала. - Сіздер ханға бара жатырсыздар!

- Әп, бәрекелді! Ендеше, ханның алдына кез-келген кісінің, әсіресе, бала-шағаның баруына болмайтынын да білетін шығарсың?!

Жабай баланың көзі жаудырап, үн қатқан жоқ.

- Сен үйде қал, балақай,-деді датқа.-Бізбен бірге кетсең, апаң уайымдап, сені іздейді. Ал ханның алдына кейін ер жетіп, жігіт болған шағыңда барарсың!

Сөйтті де датқа атының тізгінін босатып, жеңіл ғана тебініп қалды. Судағы қайықтай лып ете қалған ақ боз ат маңдайын самал желге өптіріп, сыдыртып желе жөнелді.

Оларды көзімен ұзатып салған Жабай қайтадан жүгіріп үйіне келді. Қораның маңынан ұзап кетпей, кішкентай иесін күтіп жүрген құла тайын ұстап алды. Тез ерттеп, жүгенін басына кигізді де, дөңбектің жанына жетектеп әкеліп, үстіне қарғып мінді. Құла тай алыс жолға шығарын сезгендей тыпыршып, тізгін қақтырмай-ақ тайраңдап жөнеле берді.

Жабай бала алда кетіп бара жатқан үлкендердің көзіне түспей, жол бағдарын

алыстан-ақ бақылап келеді. Сырдарияның сені қозғалып, жағалаудағы жыңғыл-талдар бүршік жара бастаған көктемгі шақ еді. Өне-міне көктеуге көшеміз деп, ірге көтермек болып отырғанда ханнан шұғыл жарлық келді. Сөйтіп, істің бәрі іркіліп, тоқтап қалды.

Көгілдір көкжиегі биік аспанмен астасып жатқан адырлы даланың көк шалғыны дүркіреп бой көтеріп, күннен күнге құлпырып, гүлденіп келеді екен. Жаңа бүр жарған бөртпе жусанның жұпар иісі танауын қытықтайды.

Масатыдай құлпырған маң даламен алға қарай ұзаған сайын Жабай баланың бойына бір таңғажайып қуат бітіп, жан-жүрегі аппақ нұрға бөленіп келе жатқандай. Бұл оның өздігінен алыс жолға алғаш рет шығуы еді. Содан ба екен, жыл сайын өздері көшіп келіп жүрген көктеуді бүгін өзгеше бір сиқырлы сыр-сипатымен танып, бұған дейін байқамаған мүлде басқа қырынан біліп келе жатқандай.

Түс әлетінде бетегелі беткейдің етегінде аялдап, ат белін суытып, мес торсықтан бір-бір кесе қымыз ішкен жолаушылар содан жаздың ұзақ күні қызарып ұясына батып, ымырт қоюы ұйығанша тізгін тартқан жоқ.

Тандайы кеуіп шөлдеп, қарны шұрылдап ашқан Жабай бала кезерген ернін тілімен ақырын жалап қояды. Алдын-ала діттеп келе жатқан ауыл болуы керек, ел орынға отыра бере алдыңғы жақтан шәуілдеп үрген иттің дауысы естілді...

Құла тайы да, өзі де шаршаған Жабай бала жеткен кезде, қонақтар түскен үйдің сары жез самаурыны ысылдап, екі иінінен дем алып ішке еніп барады екен. Ол құла тайын ауыл шетіне тұсап жіберіп, әлгі үйдің алдына келді. Сол маңда улап-шулап, қонақ келген үйдің қазанынан ұзап кете алмай жүрген бір топ балаға барып қосылды.

Түн ортасында тәтті иісі бұрқырап ет те пісті. Ауыл-үйдің балаларына тиген табаққа ортақтасып, Жабай бала да қолды созып жатыр.

Сол кезде оны бір аяқ-қолы сидыйған ересектеу бала байқап қалып:

- Әй, сен кімсің? - деді көзін бақырайтып.
- Мен қонақтардың атқосшысымын,-деді Жабай.
- Сен жаңа олардың атын неге бізбен бірге байласпадың?
- Алыстан келсе, атқосшы да қонақ болады.

- Иә деген, біз сені көрген жоқпыз. Сен олардың бірдеңесін ұрлап алғалы, әдейі жасырынып еріп жүрген шығарсың?!

Жабай үндеген жоқ. Қарны ашып-ақ қалған екен, алдындағы еттен бір-екі қарбытып асап-асап жіберді.

- Мен қазір анау үйге барып, қонақ кісілерге сенің жасырынып еріп жүргенінді айтып қояйын ба?- деді әлгі бала танауын аспанға көтеріп.

Жабай оғап көзін алартып, тесіле қарады да:

- Айтарыңды айтпассың, айтсаң тірі қайтпассың! – деді жауабын шеге қаққандай нықтап.

- Әй, сен өзі кімсің?-деп сасқалақтап қалды анау бала.

-Мен бе?

- Мен Жабаймын,

Тілімді алмасаң, сабаймын!-деді Жабай бала.

Содан соң-ақ әлгі қызғаншақ баланың жүні жығылып, көзімен жер шұқылады.

Ертесіне қонақтар таң елең-алаңда атқа қонды. Ауыл шетінде, құла тайы тұсаулы жүрген маңда, қалың жусанның арасында екі қолын екі жаққа жайып жіберіп, екі аяғы талтайып ұйықтап жатқан Жабай бала да тұяқ дүбірінен оянып атып тұрды да, олардың соңынан еріп кетті.

Құмырсқаның илеуіндей құж-құж қайнаған үлкен шаһар оған өте қызық көрінді. Қызылды-жасылды киінген жұртқа, тастан соғылған үйлер мен биік мұнараларға таң қалып қарай берді. Елден келген кісілермен бірге хан сарайына кірді. О-о, мұндағы сән-салтанат пен сұлулық мүлде басқаша еді. Оны тілмен айтып жеткізу мүлде мүмкін емес сияқты. Хан сарайының алдындағы әсем хауыздар, көкке шашыраған мөлдір су

моншақтары, хош иісті гүлзар бақтағы раушан, лала гүлдері, зәулім мұнарадағы алуан-алуан бояулы әшекей-өрнектер - бәрі де бала Жабайдың аңсарын аудырып, өзгеше бір ғажап әлемнің есігін ашқандай ынтықтыра түсті.

Сол кезде оны әкесі Қазыбек палуан байқап қалып:

- Әй, сен Жабаймысың?-деп аң-таң болды.

- Иә.

- Апыр-ау, мұнда қайдан келдің?..

Жабай үндемеді.

Осы сәтте хан да нөкерлерімен бірге сарайға кіріп келе жатты. Оған жұрттың бәрі де бас иіп, тағзым етісті.

Хан кеңесі үш күнге созылды.

Үш күн бойы Жабай бала әкесі Қазыбек палуанның қасында отырып, үлкендердің мәслихатын ұйып тыңдаумен болды.

Келесі кеңестің соңғы күнінде Қоқан ханының көңілі жадырап, алқалы топқа барлай қарап:

- Алыстағыны болжап, айнытпай танып отыратын ақылды кісіні қазақтар - әулие деседі ғой. Ал енді, халайық, айтыңыздаршы, осы біздің арамызда әулие бар ма?- деді.

Хан көңілі қошамет күтіп отыр-ау деп, сыралғы датқалардың біреуі сөз мәнісіне ой жіберіп жатпай-ақ іле-шала бас шұлғып:

- Иә, тақсыр, әулие бар арамызда. Ол сіз емес пе?!- деп қалды.

- Жо-оқ,- деді хан басын шайқап. - Мен ханмын ғой. Ал, ортамызда шын әулие отыр екен. Мырзалар, мен сол жайында сұрап едім сіздерден.

Хан орнынан тұрып, босаға жақта отырған Жабай баланың қасына келді.

- Тұра ғой, балам! - деді ол Жабайға. - Жүр, балам!

Хан оны өзімен бірге ертіп әкеліп, тақтың жанына тұрғызып қойды да:

- Міне, шын әулие осы бала екен! - деді енді қайтадан көпшілікке назар салып. - Үш күннен бері сіздермен бірге тапжылмай отырып сөз тыңдады. Баланың бір ерекше белгісі бар екен, соны байқадым. Ол белгі, міне! Көрдіңіздер ме?

Хан Жабай баланы көпшілікке сырт қаратып, саусағының ұшымен ғана оның құлағының желбезегінен ұстады. Отырған жұрт енді байқады, Жабай баланың құлағында «қалтасы» бар екен. Оған бәрі жағаларын ұстап таң қалды.

- Атың кім? - деді хан балаға қарай бұрылып.

-Жабай.

-Міне, халайық, болашақ Жабай әулиенің бір белгісі нышаны - осы құлағында болады екен... Ал, енді, балам, қалауынды айт!

- Қалауым, тақсыр, ер қаруы - бес қару, ер қанаты - ат! -деді бала ханның көзіне қаймықпастан тіке қарап.

«Хан айтпайды, айтса - айтқанынан қайтпайды» дейді халық. Жабай баланың қалауы көзді ашып-жұмғанша дайын болды. Ер қаруы - бес қаруды тал бойына асынып шыққан бала көңілденіп, Қоқан ханының әйгілі жел жүйріктерінің ішінен шаңжұқпас Кертөбелді таңдады.

- Жас күнінде жай оғындай жарқылдап, жау қайратар ер болады екенсің, - деді Жабай баланың барлық таңдауына сүйсінген хан оның басынан мейірлене сипап тұрып. -Маңдайың жарқырап, қалың қол бастайтын - әскербасы, тоқсаба болғалы тұр екенсің-ау, жарқыным!

Содан соң олар қоштасып, Жабай бала өзі жасырынып еріп келген кісілерді енді өзі бастап, елге қайтты...

Әке парызы

Шаһардан шығып, кең даламен қайта қауышқан шақта жолаушылардың тынысы кеңіп сала берді. Бала Жабай шаңжұқпас Кертөбелдің басын еркін қоя беріп, олардан оқ бойы ұзап кетті. Көктемгі даланың көңіл тербетер жұпар лебі жанын жадыратып, туған жер, өскен өлкеге айрықша бір ынтызар сағынышпен оралып келе

жатқандай.

Қазыбек палуан одан артық қуанбаса, кем қуанған жоқ. Бірақ сыртқа сыр шашпай, іштегі қиялы әр қиырға самғап, жан-жүрегімен толқып, тебіреніп келеді.

Оның есіне анау бір жылғы жоқ-жітіктен көз аша алмаған қиын кезең оралды...

Жазық далада сар желдіріп келе жатқан бір топ жолаушыдан оқ бойы озып бара жатқан анау Жабай бала дүниеге жеті айлық болып келіп еді. Жас босанған келіншегі мен нәрестесін қара шаңырақта қалдырып, Қазыбек палуан сол жылы жазда сонау Тұрбаттағы бір байға жалданып, қырық күн шілдеде маңдайын күнге қақтатып жүріп, телегей-теңіз егінін орып берді.

Әу баста уәделескенде Қазыбек палуан байға төрт кісі болып барамыз деп еді. Сол төрт кісінің жұмысын жеме-жемге келгенде жалғыз өзі істеді. Өйткені табысқа ешкімді де ортақтастырғысы келмеді. Ауылда мұның жолын тосып, аузын ашып қарап отырған қызыл қарын жас бала, кәрі-құртаң шал мен кемпір бар. Оның үстіне туған ағалары Қазымбет пен Бажықтың үй-ішіне де қолғабыс тигізбесе болмайды. Шынына келгенде, Қазымбеттің де, Бажықтың да өз бетімен тер төгіп, еңбек етуге, табыс табуға құлқы жоқ.

Тұрбаттағы байдың егін басына тамақ таситын қызметші сақау әйелі:

-Төйт кішіге деп тамақ апайамын, би кішіден башқашы көжіме түшпейді,- деп барады екен.

Бай оған ойланып қалатын көрінеді. Бұл бірақ, төрт кісінің тамағын жалғыз өзі ішіп жүрді. Егіннің ара-арасына өскен көк жантақты жалаңаш қолымен отағанда ащы тікені удай қадалар еді. Қазыбек палуан оған да қыңқ еткен жоқ. Егін орылып біткенше жебедей сұғылған жантақтың тікенінен екі қолы күптей боп ісіп кетті.

Есеп айырысатын күні бай бір сырбазын сойып, Қазыбек палуанды әдейілеп қонаққа шақырды. Тегенедегі май құйрықты шикідей алдырып, он саусағын соған батырып қойды. Сүт пісірімнен соң удай ащы жантақтың тікендері өз-өзінен былқылдап түсе бастады. Көзін жұмып, тәтті бір рахатқа батты Қазыбек палуан.

Жас ет буы бұрқырап алдарына келгенде бай бұған жымия қарап:

- Иә, егіншім, қасындағы серіктерің қайда?- деп сұрады.

Қазыбек палуан өтірік айта алмай, төмен қарады.

- Білем, палуан. Өзің айтпасаң да білем, - деді бай пейілдене күліп. - Бір түйір ақыңды жемеймін. Тек шыныңды айтшы, төрт кісінің жұмысын бір өзің атқардың ба?

- Иә, байеке!

- Әп, бәрекелді, палуан! - деп бай риза боп қалды.

Ертеңіне өзі айтқандай, бір түйір ақысын кемітпей, қазақы қаппен бір қап бидай берді. Қазыбек палуан оны арқалап алып Әлімтау қайдасың деп тартып кетті. Екі ара екі күншілік жол еді. Жолда келе жатып, Қырыққұдықтың тұсына жеткенде тасқа бауырын төсеп жатқан арық ешкіні көрді. Жоқ-жітікке сен де азық боларсың деп, зілдей ауыр қаптың үстіне оны да салып алды.

Сол кезде Мәслихат төбенің басында Жылкелді бай кеңес құрып отыр екен. Жүк артқан нардай боп жылжып келе жатқан мұны алыстан көзі шалып, жанындағы шабарманына:

- Апыр-ай, мына дәу кім екен? Барып, біліп келші,-дейді. Шабарманы шауып келіп Қазыбекпен жөн сұрасты да, қайтадан далбақтап шаба жөнелді.

- Тұрбат жақта жүріп егін орып, табыс тауып келе жатқан Қазыбек палуан екен. Аузын шыжымдап бұған бір қанар қап бидайы және бір ешкісі бар арқалап келе жатқан, - дейді әңгірлеп.

Бұл да сәлден соң Мәслихат төбенің басына шығып, дем алған кезде Жылкелді бай:

- Әй, Қазыбек-ай, - деді даусын мәнерлей созып. - Екі масылды асыраймын деп, арқа етің - арша, борбай етің - борша болды- ау, жазған!

Жылкелді байдың екі масыл дегені Қазымбет пен Бажық екенін бәрі де сезді. Сол топтың ішінде отырған әлгі екеуі төмен қарап, көздерімен жер шұқып қала берді...

Қайсыбір жылы Самарқандтан келген әпенді ишан Қазыбек палуанды

Қаратауға ертіп барды. Ел аралап, сый-сияпат көрген ишанның малын айдап келе жатып, жолда қарлы боранға тап болды. Мал түгілі, бас қайғы боп, кәрі ишан лағып кетіп, кездейсоқ бір ауылға жан сақтады.

Қазыбек палуан болса, қалың қардың астын үңгіп, құмырсқаның илеуіне жолықты да, ақ тер, көк тер боп соны қазып, ішіндегі азығымен бір қора малды аман алып қалды.

Әне, бүгін сол Қазыбектің де көңілі өсіп, қара Жабайын қайта-қайта іштей айналып-толғанып келеді. Бұл шіркін жазғы шілденің аптабына, қысқы шілденің қаһарына төзіп, маңдай терін төккенде өзі үшін емес, өсіп келе жатқан ұрпағының қамы үшін еді ғой. Ендеше, Қазыбектің ұрпағының алды атқа мінуге жарап, еңбекқор әкенің асыл үмітін ақтай бастағаны емес пе?!

Қызыр ата

Қара суық күздің тастай қараңғы түні. Дарияның жағасындағы қалың тоғайдың ішін кезіп келе жатқан жолаушының үсті-басы малмандай су болып, бойы тоңази бастады. Ат екпінімен майысып, қайта серпілген қызыл жыңғылдың су-су бұтақтары қараңғыда беті- көзіне шып-шып тиіп, қамшыдай тіліп өтеді. Аспанның түбі түсіп кеткен бе шелектеп құйған қара нөсер барған сайын үдей түсуде.

Кенет дарияның бір қойнауынан үрген иттің үні естілді. Содан соң жолаушының көңілінде үміт оты тұтанып, ат басын солай қарай түзеді. Бейуақта тым-тырыс жатқан ауылдың ту сыртынан келіп кірген екен, биіктеу бір кезеңге тігілген еңселі үйдің алдына жетіп:

- Кім бар-ау?! Хабарлас! - деп дауыстады.

Сүт пісірімнен кейін киіз үйдің ішінен бәйбішенің керенау ғана:

- Бұ кім-әй? - деген үні естілді.

-Түн қатып жүрген жолаушы едім, бәйбіше!

-Е-е... Тоғай аралап тентіреп жүрген кім көрінгенге аша берер есігім жоқ! Басқа үйге түс!

Шашы ұзын, ақылы қысқа бәйбішенің суық сөзі жүрегіне тікендей қадалған жолаушы ат басын жалт бұрып:

-Е-е, бұл ауылда еркек жоқ екен ғой! - деді де, бір түнге өліп қалмаспын деген оймен шиыршық атып, ауылдан ұзап шыға берген. Әйтсе де шет жақтағы бір жертөленің жұқа қарын тұтылған оймақтай терезесіндегі жарықты көріп, көңіліне ой түсті. «Түн ішінде неғылған жарық?... Әлде бір шілдеhana болып жатыр ма екен?...»

- Ау, бұл кімнің үйі? - деп сұрау салды жертөленің тұсына келген кезде. Іле-шала іштен жүгіріп шыққан жасөспірім бозбала жігіт:

- Жабайдың үйі, - деді.

- Жабай кім болады?

- Мен боламын.

- Әкең қайда?

- Әкені де, шешені де алыс сапарға аттандырып салғанбыз, ақсақал. Үйде өзім және бауырларым бар... Аттан түсіп, қонақ болыңыз.

- Түссем түсейін, балам.

Жолаушы аттан түсіп, жертөлеге кірді. Су киімдерін шешіп, оттың жанына кептіріп қойды. Жабай да, оның үйелменді-сүйелменді іні-қарындастары да құрақ ұшып қызмет көрсетіп жүр. Олар түннің беймезгіл уақыты болса-дағы, тез қимылдап, тоқты сойып, буын бұрқыратып ет асты. Жолаушы қария жасөспірім балалардың ақ ниетіне разы болып, сүйсініп отырды.

- Иә, Жабай, түн ортасында үйіңнен шамның жарығын көріп, бір жаңалық болып жатыр-ау деп бұрылып едім, енді соның мәнісін айтшы,- деді бір кезде бойына жылу тараған соң, үй иесін әңгімеге тартып.

-Түн болса, тастай қараңғы. Қара нөсер шелектеп құйып тұр. Мұндай түнде жол бағдарынан жаңылысып, адасып қалатын жолаушылар көп болады. Соларға «көз»

болсын деп жағып қойып ем.

- Е-е, бәрекелде-е!

- Міне, енді үйімізге сіз келдіңіз. Сол біз үшін жаңалық, ырыс, құт емес пе, ата!

- Бәрекелде, бәрекелде, Жабай балам, жарадың! Көп жаса, үбірлі-шүбірлі бол! Жұлдызың жарқырап туған жан екенсің!

Ертеңіне жаңбыр басылып, күн шайдай болып ашылды. Көгілдір аспан Жабайдың пәк көңіліндей мөлдіреп, мейірім-шапағат нұрын төгіп елжіреп тұрды. Үй иесі түнделетіп келген қонағын ауыл шетіндегі күре жолға дейін шығарып салып, ақ батасын алды.

Қайтып келе жатып арт жағына тағы да бұрылып қарап еді, күре жолдың үстінен ешкімді көре алмады. Апыр-ай, әп-сәтте ұзап кете қойғаны ма деп таң қалды. Көзін сүзіп қадала қарады. Қыбыр еткен нәрсе, тырс еткен үн жоқ. Тым-тырыс. Түнделетіп келген жұмбақ жолаушы жым-жылас ғайып болып кетіпті.

Жабайдың жүрегі лүпілдеп, әлденені сезгендей көңілі елжіреп сала берді. «Біліп едім-ау,- деді ол қуанғанынан жанары жасқа толып. - Сезіп едім-ау, Қызыр ата, сіз екенсіз ғой! ...»

Кенет құлағының түбінен түндегі данышпан қарияның даусы тағы да естілгендей болды: «Ойымнан шықтың, балам! Сенің бойыңда әулиелік қасиет бар. Алла алдыңнан жарылқасын деп, ақ батамды беріп бара жатырмын».

Төле би келгенде

Әкесі Қазыбек палуан дүние салғаннан кейін, жасөспірім Жабайдың мойнына тіршілік ауыртпалығы ерте түсті. Қараша үйдің ішіндегі қоңторғай тірлік баяу жылжып өтіп жатты.

Бір күні есік алдына бір топ аттылы кісі келіп тоқтады. Алыс жолдан келе жатқан жолаушылар осы ауылда аялдап, қонып шығуды ниет қылса керек. Бірақ бұрын көрмеген бейтаныс ауыл болғандықтан, қайда түсерін білмей, кідірістеп ойланып тұр.

Жолаушылардың бәрі де жақсы киінген, би-манаптарға ұқсайды. Қараша үйден жүгіріп шыққан жасөспірім жігіт Жабай олардың ортасындағы ақ сақалды, данышпан қарияны жазбай таныды. Ол - алты алашты аузына қаратқан әйгілі би, Ұлы жүз қазақтарының ханы Төле би еді.

- Ассалаумағалейкум,-деп оң қолын төсіне басып, иіліп тағзым етті Жабай. - Аттарыңызды алыстан естіп, өздеріңізді жақыннан көре алмай жүруші едік, құдай оңдап құдайы қонақ болып келіп қалған екенсіздер, кәне, аттан түсіңіздер!

- Мына үйдің қазаны да, қотаны да бос-ау!...

- Кедейге ауыртпалығымыз түсіп жүрмесін... -деп өзара күбірлесіп те қалды.

Сонда Жабай:

- Қараша екен деп қомсынбаңыздар! Тапсам -біреуін, таппасам - екеуін соям!- деді. Жасөспірім жігіттің тапқырлығына, ақылдылығына разы болып, іштей терең толғанып:

«Батыр деген - барақ ит,

Екі долы қатынның бірі табады.

Би деген - бір бұлақ,

Қатынның ілуде бірі табады,

-деуші едім-ау мен. Ал, мынау бала әрі бұлақ, әрі барақ болайын деп тұр-ау сонда. Асыл алмастай сөзі, шоқтай жайнаған көзі сыр ғып айтады-ау маған. Соның екеуін де екі иініне артып, сендей ұлды дүниеге әкелген асыл анаңнан айналайын!» -деп ойға шомып отырды.

Тыйып кеткен әулие

Жабайдың бірге туған бауыры Ордабайдың да бойында әулиелік қасиет бар екен. Ол бірде байдан бір қой сұрап барса, бай бергісі келмей, көңілін қалдырыпты. Байдың сараңдығына, іштарлығына ренжіген Ордабай:

- Қайыры жоқ малдың қырылғаны жақсы! - депті де, өз бетімен жүріп беріпті. Сол күннен бастап бір індет соғып, әлгі байдың малы топалаң асып қырылып жатады. Әрі

жүгіріп, бері жүгіріп, байдың өзі әбден сасады. Ауылында береке қалмайды. Қойшы-қолаң, катын-қалаш, бала-шағаның бәрі де безіп кетеді.

Сол кезде оның аулына Жабай әулие келе қалады. Сараң бай Жабайдың үзеңгісіне артылып, өлердегі сөзін айтып:

- Малым қырылып, баудай түсіп жатыр! Осы індетті тиып бер!-деп жалынады.

Ордабайдың оқтай қылып айтқан сөзінен бейхабар Жабайдың ойында ештеңе жоқ, үзеңгісіне жармасып келе жатқан байға рақымы түсіп:

-Жарайды, бір Алладан тіледім, сенің малың қырылмасын. Індеті тоқтасын,- дейді де, әрі қарай жүре береді.

Содан бастап, сараң байдың малына келген қырғын тоқтап, індеті тыйылған екен.

Көнеден келе жатқан аңызға құлақ салсақ, кейінірек сол елдің адамдары Ордабайды көрсе: «Қырып кеткен әулие!» -деп, ал Жабайды көрсе: «Тыйып кеткен әулие» деп құрақ ұшады екен...

Құранды ердің құны

Жабай тоқсаба әулие бір күні мама ағаштың қасында жатқан құранды ердің әбден тозғанын көріп:

- Әй, балам-ай, - депті есік алдында тірлік қып жүрген бір баласына. - Мынау ер тозып кетіпті ғой. Тері әкеліп қаптап қойсаң қайтер еді?!

Әлгі баласының мінезі томырықтау, кейде алды-артын абайламай сөйлейтін әдеті бар екен.

-Үйде тері жоқ. Сенің жон теріңді алып қаптаймыз ба?!- деп дүңк ете қалыпты.

Сонда Жабай:

- Әй, балам-ай, мен бір сүрінсем, сен өзіңнің қайда кеткеніңді білмей қалар едің. Бекер қылдың-ау, енді сенің ұрпағың арық жағалап, «төте-төтелеп» тауық шақырып өтетін болды,-деген екен.

Жабай бабаның әлгі баласының ұрпақтары, шынында да, тапқанын тауыққа жұмсап, тарыдай шашылып кетіпті деседі.

Түйе, түйе, түйелер...

Жабай бабаның елі төрт түліктің түлігіне өте бай екен. Содан болар, түйесі, ботасы індетті болып, ем іздеген жұрт Жабай атаға келіп кеңесіп, түкіртіп әкетіп жатады.

Жабай әулие қартайып, қалжырай бастаған шағында бір кембағал кісі оның алдына келіп:

- Ата, ботам қоскіндік болып қалды, көріп беріңіз,-деп өтініш жасайды.

Сонда Жабай әулие әлгі кембағалдың бетіне барлай қарап:

- Балам-ай, ботаң қоскіндік емес, маңдайың қоскіндік екен ғой!-деп, оның маңдайына шапалақпен тартып жіберіпті.

Жабай бабаның қылығын ерсі көрген кембағал кісі «мұнысы несі» дегендей тіксініп қалады.

- Енді үйіңе бара бер,- депті Жабай әулие.- Бойыңнан қырсығың кетті, балам. Жолың ашылды.

Әлгі кембағал кісі үйінен әудем жер ұзап кеткенде әулие ата қасындағы балаларының біреуін шақырып алып:

- Әй, әлгі неме қай ел екен, біліп келіндерші, -деп жүгіртіп жіберіпті.

Қайтып оралған баласы:

- Әке, ол Дастарбастыдағы Алтай Рамадандары екен,- деп келіпті.

- Әттеген-ай, қолым сүйсініп қалып еді, Сіргелінің түйесі Рамаданға ауып кетті ғой, - депті сонда жарықтық Жабай әулие.

Көнеден келе жатқан аңыз-әңгімеге сенсек, содан бері Рамадан руының кісілері түйелі бай атанып, кешегі күнге дейін керуеншілік жасап келген екен.

Боталы түйе

Қыс аяғы ұзап кетіп, қалың қардың көбесі оңайлықпен сөгілмей, сіресіп жатып

алған қайсыбір жылы қарапайым шаруалар қатты қиыншылыққа ұшырапты. Сол кезде бір кедей жігіт Жабай әулиеге келіп:

- Жалғыз атаным бар еді, ата. Ол да тұра алмай, ыңыршағы айналып, үйелеп қалды. Дем салып жіберіңізші, сауабы болар, - деп мұңын шағыпты.

Көтерем болып жатқан түйені үйінде отырып-ақ үшкіріп жіберген Жабай әулие біраз ойға батып отырыпты да:

- Атаның бүгін түнде боталайды екен, балам,-депті.

Көтерем түйесін боталайды екен дегенге кедей жігіт қайран қалып, қуанарын да, қорқарын да білмей, үйіне қайтады. Бірақ әулиенің сөзіне кәміл сеніп, түнімен шырақ жағып, таңға дейін көз ілмей түйесін күзетіп шығады.

Ал таңертеңгілік әлгі кедейдің есігінің алдына Ұлы Жібек жолының бойымен келе жатқан бір керуен тоқтайды.

Керуен басы:

- Жолда келе жатқанымызда бір інгеніміз боталап қалды. Салт түйе болса айырбастап алар едік,- дейді жігітке.

Ол, не айтарын білмей, қораға кірсе, көтерем түйесі орнынан көтеріліп, күйсеп тұр екен.

Керуен басы әлгі кедейдің жалғыз атанын жетекке алыпты да, оның орнына боталы інгенін қалдырып, өз жөнімен кете беріпті.

Жабай әулие белгісі

Жарық дүниемен қош айтысып, ақыреттік сапарға аттанатын ақтық күні таяп қалғанын сезген Жабай әулие балаларын қасына шақырып:

- Мен өлген соң сүйегімді алысқа ұзатпаңдар. Мәйітімді осы даладағы зираттардың біреуіне, шамалауымша, Биесыймасқа апарып қоярсыңдар. Ал менің әулиелік қасиетім сүйегімді жуған жерге төгіледі. Рухым да сол жерге оралады. Әруағымды сыйлап келген елдің әлі де талай кәдесіне жараймын,-деп өсиет қалдырыпты.

Дарияның жағасында қыстап шыққан ел күн көзі жадырап ашылып, көкорай шөп қаулап бой көтере бастағанда көктеуге көшті. Түйесі боздап, қойы қоздап ұбап-шұбап келе жатқан ауылдың алды Әлімтаудың жазығына жетіп, көшті түсірген алғашқы күні Жабай ата дүниеден өтті.

Көгілдір аспан мөлдіреп, бетегелі беткейлері құлпырып, боз жусаны жұпар шашып жатқан маң даланың таңғажайып көркіне тамсана қарап жатып көз жұмды жарықтық әулие ата.

Артындағы елдің еңірегінде етегі жасқа толып, ботадай боздап қала берді...

Қысылғанда қайғысын, қуанғанда шаттығын бөлісетін асқар таудай арқа сүйерінен айырылған жұрт жыл бойы аза тұтты...

Әулие атаның сүйегін арулап жуған жер сол бір көне замандардан бері – «Жабай жуығы», «Жабайдың белгісі» деп аталып кетті. Ал Жабай атаның сүйегі Ташкенттегі киелі зираттардың біріне жерленіпті.

Ел әулие атаның мәйітін Әлімтау жазығынан Ташкентке қарай алып бара жатып, жолда Сарыжылғаның бойындағы Талдықұдық деген жерде түнеген екен. Таңертеңгілік табыттан тамып қалған бір тамшы қанды көріп, Жабай ата шейіт кеткен екен-ау деп жорамал жасапты.

Келесі жылы сол жерге бір түп ақ шеңгел өсіп шығыпты. Содан бері ақ шеңгелдің тұсынан өткен жолаушылар кідіріп, тізе бүгіп құран оқиды. Жабай атаның жұмбақ қасиеті бір түйір қанымен бірге сол тұста да қалған екен...

Әлімтау жазығында «Жабайдың жуығы», не болмаса «Жабайдың белгісі» деп аталатын қасиетті жер әлі күнге шейін бар. Онда Жабай бабаның әулиелігіне сеніп, әруағына сиынып алыс-жақыннан ағылып келіп құрбандық шалып, сәрсенбіден бейсенбіге қараған түні басына түнеп, зиярат жасап жатқан жұртшылық тіпті көп.

Шын көңілден ниет етіп келген жандардың ақ ниеті қабыл болып, «Жабайдың белгісіне» түнегеннен кейін тілегі орындалады. Перзенті жоқтар перзент сүйеді, ауру-

сырқаулар жазылады, бақытсыздарға бақ қонады, жарлы адам бай болады - айта берсе, Жабай әулиенің кереметі көп.

«Жабайдың белгісіне» түнеп, түсінде әулие аян берген жандардың айтуынша, таң алдында Ташкент жақтан ақ саң көтеріліп, ақ боз атқа мінген бабаның бейне-рухы елес береді екен (Кертөбел атқа мініп келуі де мүмкін).

Перзент тілегендерге – пышақ, моншақ, асық ұсынып, бақ-дәулет қонатындарға - көген ұстатып; билік-мансап беретін болса - көлікке мінгізіп, жағалы киімдер кигізеді. Ал ауру-сырқаудан айықтырарда бата беріп, кесел иесін қуып жібереді.

Кейде белгіге түнеп кеткен соң, арада екі-үш ай өтсе де түсіңізге енеді.

Кейде тіпті, зиярат етуге ниет еткен күні-ақ аян беруі мүмкін.

Рухы - ұзын бойлы, қара торы кісі.

Жабай әулиенің және бір кереметі - төрт түлік малға лаң келгенде оларды да айдап апарып, сол маңға түнетіп, жайып шықса, соның ізінше індеті сап тыйылады.

Жұпар ана

Жабай атаның немересі Жұпар есімді көрікті де ақылды қыз көршілес отырған Қоңырат руының Қарсыбай деген жігітіне ұзатылады. Жаңа ауылға келін боп түскен жас келіншек көктем туа, ел қыстаудан көктеуге көшкенде жасыл даланың сағымын қуып, қыр кезіп, шалықтап кете беретін тосын дертке душар болады. «Келіміздің сырқаты бар екен. Апыр-ау, өз елінен алып келді ме, әлде біздің жақтан тапты ма?» -деп, келін болып түскен жұрты көңілдеріне күдік ала бастайды. Осы бір жайсыз әңгіме Жабай әулиенің ұлы, Жұпар қыздың әкесі Шоңғар әулиенің де құлағына жетеді.

- Онысы несі? Қызымның ешкімнен кемдігі жоқ еді ғой. Өз көзіммен көріп келейін,- деп Шоңғар әулие жолға шығады.

Құдалардың ауылына келсе, қызының ақыл-есі түзу, бірақ басына бір қиыншылық іс түскен жандай өңі жүдеу көрінеді. «Иә, келіміз солған гүлдей қурап барады. Бұрын жайрандап күліп жүруші еді. Ауыл-аймаққа, ата-ене, абысын-ажынға тегіс сыйлы болатын. Міне, осы көктеуге көшіп келгелі осындай дертке шалдықты»-дейді қол қусырып қарсы алған құдалары ағынан жарылып.

Шоңғар әулие терең ойға батып, үнсіз күйде ұзақ отырып қалады.

- Сіздер менің Жұпаржанымды жүрген жолынан қайтарып әкелмей, еркіне қоя беріңіздер. Ол өз дертіне өзі ем тауып қайтады, - дейді бір кезде қалың ойдың құшағынан шығып. Осы төңіректі Жабай атасының рухы кезіп жүруші еді. Сол ғой оны тал бесіктей тербетіп, аталық мейіріммен тебіrentіп жүрген...

Шоңғар әулиенің сөзіне құлақ асқан Қоңырат ауылы келіншекті өз еркіне қоя беріп, тек сырттай ғана бақылаумен болады. Жұпар болса, жасыл даланың көгілдір мұнарына оранып, алысқа ұзап кете береді. Сөйтіп Әлімтау жазығындағы «Жабайдың белгісіне» жеткенде жер құшып құлап, атасының бауырына бетін басып еркелеген жас баладай рахаттанып, көзін жұмып жата кетеді. Өз қолымен ошақ орнындай жердің топырағын үйіп, сол жерге белгі қалдырады.

Сол күннен бастап Жұпардың жасыл даланы кезіп, шалықтап кететін дерті пышақ кескендей тиылды.

Ата жаумен айқасып өткен аласапыран заманда ескерусіз қалып қойған Жабай белгісін міне осылайша, өзінің туған немересі Жұпар қыз қайта тауып алған екен.

Жұпар өзі келін болып түскен елге өте сыйлы болыпты. Бес ұл, екі қыз сүйіпті. Келіндері оның алдында иба сақтап, ізетпен иіліп, «Хош иісті ене», «Аңқыма ене» деп құрметпен атаған.

Жұпар ананың балалары да, олардан тараған үрім-бұтақтары да Жабай әулиенің әруағына сиынып, ғасырлар бойы рухына табынып келеді.

Аян

Қоңырат елінің бір кісісі түйесін жоғалтып, шартарапты кезіп іздеу салып, шарқ ұрып жүреді. Маң даланың сай-саласын, жықпыл-жықпылын аралап, ұзақты күнге ат үстінен түспей, әбден қалжырап шаршайды. Ымырт жабыла Әлімтау жазығындағы бір

төбешіктің үстіне жетіп тоқтап, сол жерге түнеп шықпақ болады. Ерін басына жастап, тоқымын астына төсеп жата кетеді. Таңға жуық түс көреді. Түсінде бір Қара аруак (Жабай бабаны кейде осылай да атайды) оны тұр-тұрдың астына алып: «Балам, тезірек «Жалғыз кетік» өткеліне жет. Сен барғанша ұрылар бір түйенді қайыққа салар, ал біреуін мен оларға ұстатпай қақпайлай тұрармын»- дейді.

Ол орнынан ұшып тұрып, түсінен гөрі өңіне ұқсас мына аянға қайран қалады. Бұл төмпешік тегін болмады ғой деп, құрығын шаншып, құрық ұшына белбеуін байлап белгі етеді де, өзі «Жалғыз кетік» өткеліне жетуге асығып, атын қамшылап шаба жөнеледі. Сөйтіп, Сырдариядағы «Жалғыз кетік» өткеліне жетсе, түсіндегі аян айна-қатесіз шындыққа айналып шыға келеді. Қос түйесін арғы бетке өткізіп әкетпек болып жатқан ұрылардың үстінен түседі.

Көне замандардан келе жатқан аңыз-әңгімеге құлақ салсақ, әлгі кісі құрығын шаншып кеткен киелі төмпешікке қайта келіп, жеңді түріп, білекті сыбанып жіберіп Жұпар-ана баяғыда үйіп кеткен топырақты өз қолымен тағы да биіктетіп, тү-у сонау алыстан мен мұңдалап көрінетіндей белгі қалдырған екен. Сол белгі бертінге дейін - алпысыншы жылдарға дейін ешбір өзгеріссіз сақталған деседі.

Бәсеке

1918 жылы жазғытұрым бұл өлкеде ең соңғы рет ұлан-байтақ даланы дүбірлеткен ұлан-асыр ас беріледі. Ол атақты Қарабай бабамыздың асы еді. Бектер мен билер, датқалар мен болыстар, байлар мен манаптар көкорай шалғынға тігілген ақ боз үйлерге түсіп, аста-төк қошеметке бөленуде. Саба-саба сары қымыз бен табақ-табақ жас ет буы бұрқырап кірген сайын іштегілердің бірін-бірі қағытып күлген әзіл-қалжыңы көбейіп, анда-санда әу деп қалатын әнші-жыршылардың да даусы жарқын-жарқын шыға бастады.

Сонау Қазығұрт тауының бауырынан келген Әлімбай мырзаның атақ-даңқына қалың ел жақсы қанық еді. Күркіреген өзеннің жағасы мен қоңыр салқын таудың етегіндегі бау-дарағы мол құтты қоныстың иесі. Үйір-үйір жылқысы, қора-қора қойы Қаржан мен Өгем тауларының аралығында қаптап өріп жүр. Аузымен құс тістеген жел жүйрік те сол Әлімбайдың ауылында. Әсіресе, Қарабайдың асында өтетін аламан бәйгеге әдейі әкелген жирен тұлпардың тұрқы тіпті бөлек. Ол Қазығұрт пен Өгемнің, Қаржан мен Шымғанның аралығындағы тойларда шашасына шаң жұқтырмай, нелер аламан бәйгелерде оқ бойы озып келіп жүрген жануар. Шыға шығып, шығандап шауып, жеке дара жұлдыздай ағады шіркін. Оны жұрт «Жаппардың жирені», «Жаппардың жел жүйрігі» деуші еді. Бірақ иесі Жаппар болғанымен, атақ-даңқы бір рулы елге ортақ. Әсіресе, сол елдің ерке мырзасы Әлімбайдың аты аталған жерде жиреннің де даңқы шығып, жирен жүйрік озған жерде Әлімбайдың да абыройы алысқа кетіп жататын-ды. Құдай берген бақ пен дәулеттің арқасында әуелгі арнасынан асып төгіліп, көл-дария көңілі шалқып-тасқан Әлімбай соңғы кезде саба-саба сары қымыз бен қышқылтым бозаны қанағат тұтпай, үлкен шаһардан ұзын мойын көк шишаға құйылған арақ алдырып ішетін болған-ды. Мырзаға жағынамыз деп, сүтке тиген мысықтай болып дәмін татқандар беті-аузын тыржитып, өздеріне бұрын-соңды таңсық нәрседен тітіркеніп: «О-ой, ащысын-ай! У ғой, зәһар ғой! Біздің мырза қайтіп ішеді екен? Ерім-ақ қой шіркін! Мырзаның батырлығында шек жоқ қой!» деп, көңілге түйе келген көпшігін тағы да тастап, мақтау-марапатын өсіре түсетін. «Осы өңірде арақты да алғаш бастап ішкен біздің мырза ғой!» деуші еді кейде сыртта жүріп мақтана салғысы келсе де танауларын таңырайтып.

Бақ пен дәулет, билік пен мансап бәсекеге түскен жерде басы артық бір-екі ауыз сөздің де шырғасы шықпай қала ма?! Кейде сол бір-екі ауыз шетін сөздің шақпақ тастай жарқ ете түсіп от шығарып, намыс өртін қаулатып, көршілес отырған екі рулы елді, бір-бірімен қыз алыспайтын ет жақын ағайынды, тату-тәтті туыстарды да өшіктіріп, қастастырып, қан төгісер жаулыққа дейін жеткізетіні мәлім.

Қарабайдың асында Әлімбай мырза мен Сүлеймен болыс ұзын мойын көк шишадағы зәһардан тәп-тәуір ұрттаңқырап алып, қызара бөртіп отырған кезде

ертеңгі болатын бәйге жайынан сөзге келіп қалды. Кімнің жүйрігі озар екен деп жылымдап қана басталған әңгіменің аяғы қыза-қыза келе ру-рудың, ата-тектің, жеке бастың намысын қозғап, екі араға жік салатын үлкен дауды қоздатуға тақады.

- Бәйгемді шаппай бер! - деді қызара бөртіп алған Әлімбай мырза құс жастыққа жамбастай беріп. - Жирен жүйрігіме ат түгілі жел де жете алмайды.

- Әй, Әлімбай, - деді Сүлеймен болыс намысына найзадай қадалған мына сөзге ширығып. - Көп асқанға бір тосқан бар. Осы жолы мақтаулы жиренің біздің Оқжетпестердің соңында қалады!

- Сонда менің жиренімнен озатын сенің атың ба?

- Иә, менің Оқжетпесім!

- Оттапсың! Сарттың аты озып, сыбаға алғанын көргем жоқ! – «Сарт» деген сөздің ауыздан шығуы мұң екен, Сүлеймен болыстың шекесіне сарт етіп шоқпар тигендей, түсі өзгеріп бара жатты. Әлімбайдың нені тұспалдап, қай жақты нысанаға алғаны жұртқа мәлім жай еді. Бекмұрат мыңбасының үшінші әйелі, Сүлеймен болыстың анасы - көзі жәудіреген, қыпша бел, сәмбі талдай майысқан өзбек қызы болатын. Демек, Сүлеймен болыстың нағашы жұрты өзбектер. Өзі де сол нағашы жұртымен аралас, қойы мен бақшасы қоралас жатқан елдің болысы.

- Кетісетін жерге келген екенсің! Ендеше, тұрысатын тұсыңды айт! - деді ызаға булығып қалш-қалш еткен Сүлеймен болыс қанжарының сабын сығымдап.

- Тоқтаңдар! - ортада отырған Қалмырза бидің даусы саңқ ете қалды. -Алысатын албасты, ілісетін ібіліс таппай құтырынып жүрсіңдер ме түге?! Ендігі жетпегені, Ойсылқырғыннан қалған оймақтай Сіргелінің бірін-бірі іреп-сойып, қанын судай шашуы екен ғой! Жібермеймін! Тоқтат ондай бассыздығыңды, көрсетпе көзіме!

Екі жақ ентелеп келіп, енді міне, айқас басталады-ау деген сәтте амалсыз іркіліп, тосылып қалды. Бірақ іштегі қыжыл басылған жоқ, өрши берді. Соның ішінде қызғаныш та, қияс мінез де, күншілдік те, қараулық та бәрі-бәрі балға үймелеген қара шыбындай құж-құж қайнап, ызындап мазаны алууда.

Ел ертеңгі бәйгені асыға тосты. Кімнің аты озар екен деген құмарлықпен бірге, Әлімбайдың жирені озып, бағы аса ма, әлде Сүлейменнің Оқжетпесі алдымен келіп, иесінің кешегі ерегісте кеткен есесін қайтара ма деген сыншылдық та басым еді.

Қалмырза би ұзақ ойланды. Ол Әлімбайдың да, Сүлейменнің де аты озғанын қаламады. Кешегі егесте екеуі де бір-біріне «Қап, бәлем, сені ме!?» деп кіжініп, қиын сырды ішке түйіп кетті. Ертең бәйгеде біреуінің аты оза қалса, қасақана кекеп-мұқап, қарсыласын жұрт көзінше мұқатып кетпек. Ойсылқырғыннан кейінгі оймақтай Сіргеліге ғана емес, қарқарадай мұқым қазаққа керек кикілжің бе еді сол?! Қайдағы бір қылқұйрықтың аяғының желіне бола, ағайынды екі мырза бірінің жүзін бірі көрмей кетпек пе?!

Иә, бәйге-бәсеке... Кімнің аты озар екен?... Қалмырза би бәйгеде бұл екі жақтың да озғанын қалаған жоқ, көршілес жатқан Қоңырат елінің шаңтимес жүйріктерінің бірі озып келсе екен деп тіледі..

Күн ұясынан қазық бойы көтерілгенде кеткен аттар түс әлетінде үздік-создық шұбатыла шауып мәреге таяп келе жатты.

Қасына бала Ақылбекті алып, оқшау тұрған Қалмырза би әуелі алыстан түйдек-түйдек көрінген бозала шанды байқады. Ат үстінен мойнын соза түсіп, үңіліп қарап еді, алдыңғы келе жатқан ат жирен бе, қылаң ба - анық аңғара алмады. Содан соң, жан-жағына қарап:

- Ақылбекжан, айналайын, кімнің аты озып келеді екен, байқап көрші,-деді даусын жұмсартып, сабырлы қалпынан айнымауға тырысып.

- Қазір, ата, - деді де, Ақылбек атын қамшылап алға қарай шаба жөнелді. Сәлден кейін бала сүйінші сұрағандай қуанып, көздері күлімдеп келе жатты:

- Ата, Жаппардың жирен жүйрігі озып келеді екен! Анық таныдым. Сол. Үстіндегі Баймырзаны да көрдім-м! -деді алыстан алқына сөйлеп.

Ақылбектің Баймырза деп тұрғаны - түр-тұлғасы жас баладай шап-шағын, атқа жеңіл, киіктің асығындай шып-шымыр жігіт болатын. Жирен жүйріктің сырын жақсы біледі деп, жас баланың орнына Әлімбайлар үнемі сол Баймырзаны отырғызып жіберуші еді.

«Апыр-ай, жирен жүйрік екен ғой жұлдыздай ағып келе жатқан! Қайран жануар-ай! Осы жолы озбай-ақ қойсаң нетті?! Бірақ, сенде де кінә жоқ-ау, шіркін!»

- Е-ей, Жабай ата! - деді Қалмырза даусы дірілдеп. – Алладан тіле, тоқтат мынау топтан озған жүйрікті! Әруағыңнан айналайын, әулие ата, тілегімді қабыл алып, ұстай гөр анау жиренді! Екі рудың ортасына от түсіп, аға ініні, іні ағаны табалап, аралары суысып кетпесін!

Осы сәтте жұлдыздай ағып, мәреге таяп келе жатқан жирен жүйрік кенет қалт тұра қалып, шырқөбелек айналып, аспанға шапшып, жанұшыра кісінеп, ілгері қарай аттап баспай тұрып қалды. Көзі шарасынан шыға алайып, көзге көрінбейтін бір жұмбақ ғажайып күш тізгінін ұстап тоқтатқандай үркіп, тайсақтай берді.

Сол сәтте дәл жанынан оқтай зымырап шаңтмес Қоңырат жүйріктерінің бірі өте шықты.- Иә, аруақ! - деді де Қалмырза би ат басын бұрып, асықпай аяңдап ұзап бара жатты.

Сынған қылыш

Туған жер, өскен өлкеден жастайынан қол үзіп, үлкен қалаларда орысша оқып, орысша тәрбие көрген Әбдіқадыр мырза оқалы киім киіп, Ташкент оязының бір ұлығы болып қызметке тұрды. Жас та болса елге бас болуға қабілеті жетерлік, аса білімді жас мырзаның ә дегеннен-ақ тасы өрге домалап, абыройы күннен-күнге арта түсті. Қылыштай қиып түсер туралығы мен әділдігі қалың елге жайылып, қарапайым жұрт та оған шын ықылас-пейілімен құрмет көрсете бастады.

Ел ішіне келгелі Әбдіқадыр мырза Әлімтау жазығындағы «Жабай белгісінің» керемет қасиеттері жөнінде жиі-жиі естіп жүрді. Күн өткен сайын көңілінде қызығушылық оянып, оны бір барып көрсем-ау деп ынтызар бола бастады.

Сөйтіп, қасына мұрты едірейген орыс-казак жасауылын ертіп, Ташкент қаласынан бір күншілік жолға шықты. Тым-тырыс мүлгіп жатқан маң даланың қойнауына тереңдеп енген сайын жас мырзаның көңілі құлази берген. Жастайынан қаланың у-шуына құлағы үйренген кісіге мынау жым-жырт тыныштық әрі тосын, әрі үрейлі көрініп келеді.

Олар Әлімтау жазығына жетіп, киелі белгіні тапқан кезде Әбдіқадыр мырза тіпті айран-асыр болды. Соншама жұрттың аузынан суы құрып, тамсана айтып жүрген кереметі - жай ғана бір төмпешік екен. Таяу жерде ел жоқ. Құлазыған құла түз. Меңіреу айдала. Күн кешкіріп қалғандықтан олар аттан түсіп, ер-тоқымдарын төсеніп жата-жата кетті.

Қоламтада қалған шоқтай бірте-бірте қызуы қайтып, маң даланың күні де қызара бөртіп ұясына қонды. Төңіректі қараңғылық тұмшалады. Шөлейт даланың түні жазда өте салқын болады екен. Олар тоңайын деді. Маңайдан қураған жусан мен қурай сындырып әкеліп, от жақты. Жым-жырт далада қып-қызыл сәуле шашқан отқа қарап тесіліп, ұзақ ой кешіп отырды. Түн қоюланған кезде Әлімтау жақтан қасқырлар ұли бастады. Әуелі біреу бастап алып, тұс-тұстан созылта қосылғандар көбейді. Маң даладағы мынау үрейлі үн төбе құйқанды шымырлатып, бойыңды мұздатып жібереді екен. Отырғандардың жүрегіне қорқыныш ұялап, жан-жағына жалтақтап қарай берді. Өне, бір қасқыр тіпті жақыннан ұлыды. Қараңғы түнде сыбысын білдірмей қалың жусанның арасымен бұқпантайлап жақындап келіп те қалған секілді...

Үрейі ұшқан орыс-казак жалма-жан мылтығына жармасты. Аспанға қарата гүрс еткізіп атып та жіберді. Қасқырлардың ұлыған даусы тына қалды. Әбдіқадыр мырзаның құлағы шыңылдап, көзін ауырсына жұмды. Сәлден соң бір қасқыр мұңын шаққандай ақырын сызылта бастап ұлыды. Оған және біреуі қосылды. Тағы да ... Тағы да көбейе бастады... Мұрты едірейген орыс-казак қасқырларды сыпырта бір боқтап алып, тағы да аспанға мылтық атты. Әбдіқадыр мырза қасқырлардан да, мылтықтан

да мезі болғандай екі құлағын алақанымен басып, төмен қарап қыбыр етпей отырып қалды.

Сәлден кейін жаңағы жәйттің бәрі де басынан бастап, айна-қатесіз тағы қайталанды. Жүйкесі шыдай алмаған Әбдіқадыр мырза орнынан қарғып тұрып, жасауылдың қолындағы мылтықты жұлып алды да, тастай қараңғы түнде қасқыр ұлыған тұсты нысанаға ала дүркін-дүркін атып жіберді.

Сөйтіп, олар жанталасып шықты. Тек таңға жуық қана қасқырлардың үні өшті. Әбдіқадыр мырзаның көзі ілініп кеткен екен, түсінде ұзын бойлы, қараторы кісі аян беріп:

- Әй, шырағым, қорқатын болсаң неге келдің?!- деді өкпе-реніші аралас өктем дауыспен. – Мен саған тілекші болып, қорғай алмайды ғой дедің бе?!

Содан соң біраз үнсіз қалды да, үнінен өкініш сазы есіп:

- Міне қарағым, мынаны алатын болдың, - деп, Әбдіқадыр мырзаға қылыш ұсынды. Жарқ еткен болат семсерді қолына алған жас мырзаның жүрегі аттай тулап, аң-таң болып қарап еді, қылыштың ұшы сынық екенін көрді...

Шошып ояңған ол жан-жағына алақтап, әлдекімді іздегендей көз жүгіртіп қарап еді, кешегі маң дала әлі де сол жым-жырт маңқиған қалпынан айнымай, мүлгіп қана жатыр екен.

Алмас қылыштай жарқылдап өткен Әбдіқадыр мырзаның өмірі тым қысқа болған деседі.

Бір шөкім бұлт

Кеңес үкіметі 1928 жылы Сүлеймен болысты кәмпескелеп, дүние-мүлкін, мал-жанын тәркілейді. Ал өзін абақтыға жабады. Алматы түрмесінде көңілін қайғы торлап, өткен күндерді ойлап мұңға батып жүрген Сүлеймен болыс сәті түскен күні одан қашып шығады.

Күре жолдың бойымен жүрсем, қуғыншыларға кезігіп қалармын деп қауіптеніп, айдалада жолсызбен жалғыз тартып келе жатады. Бір күн жүреді, екі күн жүреді... үшінші күні ол бір сусыз шөл далаға жатқан жолаушыға бұл оңайға соқпайды. Таңдайы кеуіп, ерні кезеріп шөл қыса бастайды. Күн болса оттай ыстық. Ып-ыстық аптап лебімен үйгітіп барады. Әлден соң Сүлеймен болыстың көз алды қарауытып, басы айнала бастады.

«Су... Бір тамшы су болса ғой шіркін-ай!»

Ол кірпігін әзер көтеріп, төңірекке барлай қарады. Ми қайнатар ыстық аптаптың буымен бозаңытқан боз даладан басқа ештеңе көрінбейді. Көзінің алдын ақ сағым торлап, алыстағы Сырдария, Келес, Шыршық өзендері елес бергендей болады. Енді бірде Өгем тауының түп-тұнық, тастай суық суынан мейірі қанғанша сіміріп жатыр екенмін-ау дейді... Тағы бірде киелі тау Қазығұрттың етегіндегі қасиетті Ақ бура бұлағы келеді көз алдына...

Ал енді, есін қайта жиса, мынау тым-тырыс мүлгіген далада тәлтіректей басып әлі келе жатыр. Әбден сілесі қатып қашан құлайды, қай жерде қалады қарға-құзғынға жем болып?! Белгісіз...

Шынымен-ақ туған жерге жете алмай, жат жерде сүйегі көмусіз қалмақ па?!

- О-о-оу, Жабай ата!... - деді Сүлеймен бойындағы бар күшін жиып дауыстап. Үні құмығып, тарғылданып шықты.

- Жабай ата, қайдасың?! Біздей ғаріпке тілекші бола гөр!..

Сол сәтте көк жүзінде тоқымдай қара бұлт пайда болды. Ол сонау жақтан жылжып келіп, шақырайған күннің көзін жапты да, Сүлеймен болыстың үстіне көлеңке түсірді. Содан соң жер-көкті селдетіп құйды-ай келіп. Сүлеймен болыс әуелгіде сасқалақтап қалып аузын тосып еді, іле-шала есі кіріп, құмдақ жерді қолымен шұңқырлап, қалбалақтап су жинай бастады. Үстіндегі шапанын шешіп тастап, жас балаша қуанып, шалқалап бетін жаңбырға тосты.

Қансыған шөл даланың бозаңытқан буалдыр аспанында кенеттен пайда бола кеткен тоқымдай бұлттың кереметі қандай еді десеңші, шіркін! Ол Сүлеймен болыстың

бойына қуат бітіріп, алыстағы туған жерге жетсем деген тілегін қайта оятты.

Перзент тілегенде

Жирен жүйрік мәреге жете алмай, шырқобелек айналып тұрып қалғанда Қалмырза бидің жанында болған Ақылбек бала кейін ер жетіп, үйленген соң ұзақ жылдар бойы бір перзентке зар болып жүрді.

Сөйтіп, 1974-жылдың көктемінде келіншегі екеуі Сыр бойындағы Қосқұдық деген ауылдағы «Жабайдың белгісіне» зиярат етуге келді.

Көкорай шалғынға оранған кең даланың құлпырып жатқан шағы еді. Әйелі түйеде, ал өзі қара күрең аттың үстінде. Жетегіне алып келе жатқан бір ешкісі бар. Тап сол тұстарда Ақылбектің тұрмысы өзгелерге қарағанда көш ілгері еді. Өзі мал фермасында меңгеруші болып істейді. Әйелі екеуі ғана. Тамақ сұрап қыңқылдап жатқан жас бала жоқ.

Олар ымырт үйіріле «Жабайдың белгісіне» жетіп, құрбандық шалуға әкелген ешкілерін іргеге байлап, түнеп шықты.

Түнде Жабай әулие Ақылбекке аян беріп:

- Әй, шырағым, менің теңім кебенек пе еді?! - деп наразылық білдіріп қалды.

Содан Ақылбек ауылға өкіріп жылап қайтты.

- Құдай менің пейілімді алған екен ғой! Жерге қарап отырғандай бабамның белгісіне неге ешкі сүйреп бардым екен! - деп қайта-қайта басын шайқап, әбден пұшайман болды.

Келесі бейсенбіде ол бір қисары қойын жетелеп, киелі белгінің басына кешірім сұрап тағы да келіп қонды.

Екінші рет түсінде аян берген Жабай баба:

- Әй, шырағым-ай, көз жасыңды көл қылып қоймадың ғой. Мен саған тілекші болдым. Мә, ал! - деп оған бір асық ұсынды.

Көп ұзамай Ақылбектің әйелі жүкті болып, шекесі торсықтай бір ұл тапты.

Ауылда шілдехана болып, сәбидің есімін Өмірбек деп қойды.

Әулиеге атаған мал

Ойда жоқта үйіне келе қалған ишанға қандай сый-сияпат көрсетерін білмей асып-сасып қалған Бүрлібай қария қорадағы бір тоқтыны өңгертті де жіберді. Ишан жүде риза болып кетті. Үйде өзінен басқа ешкім жоқ кезде сап ете қалған ишаннан оп-оңай құтылғанына, мал сойып, қазан асып әбігер болмағанына Бүрлібай қария да іштей қуанып қала берді.

Бірақ төркініне қыдырып барып келген Ділдай шешей сол күні үйге жете бере мұрттай ұшты. Басы ауырып, шекесі солқылдап, көзінің алды қарауытады. Бойында тіпті әл-дәрмені қалмай барады.

Сөйтіп, біраз күн төсек тартып, қозғала алмай жатып қалды. Бір күні түсінде Жабай әулие аян беріп:

- Келін-ау, маған атағаның бөтенге кетіп қалды ғой! - деді.

Ділдай шешей ояна келе:

- Шал-ау, әулие атаға деп атап жүрген қара тоқты қорада ма? - деп сұрады басын көтеріп.

Бүрлібай ақсақал қораға барып қарап келді. Қара тоқты жоқ. Сонда ғана санын бір соғып:

- Ойбуй, ана жолы келген ишанға соны беріп жіберген екенмін ғой! - деп өкінді.

Содан кейін олар бір мал сойып, құдайы таратты. Біраз күннен соң, Ділдай шешей орнынан тұрып, ауруынан айығып кетті.

Қиналған кезде

Базардан мал сатып алып, аулына қарай келе жатқан бір қария жол-жөнекей қатты қиналды. Өздері жаңа көріп келе жатқан жерді бөтенсіп, айдағанға көнбей, бытырап қашқан қойлардың соңынан қуамын деп жүріп-ақ әбден шаршады. Маңдайынан тер шүмектеп ағып, көзіне құйылды. Бір-екі рет жусанның түбіне сүрініп құлап, үстіндегі

киімі алба-жұлба болып, ышқырлығы сыртына шығып кетті. Екі өкпесі аузына тығылып, алқына дем алып отырып «Жабайдың белгісіне» қарап:

- О, Жабай ата, тілекші бола гөр! Алладан сұрап, жәрдем ете гөр! - деп әулиеден медет тіледі.

Кенет беталды маңып бара жатқан қойлар қалт тұра қалып, әлдекім алдынан шығып қайырғандай кейін қарай қайтты.

- Қүдіретіңнен айналайын! - деп сүйсінген қария орнынан тұрып, шапанының етегін қақты да, аяқ астынан жуаси қалған қойларын айдап ақырын жылжып ұзай берді. Содан ауылға жеткенше қиындық көрген жоқ.

Алланың шапағаты

Шеті, шегі көрінбейтін кең даланың төсінде екі жолаушы қыбырлап жүріп келеді. Олардың біреуі - ақ сақалды қария, екіншісі - сегіз-тоғыздар шамасындағы жас бала. Екеуі де есекке мінген. Күн шақырайып тас төбеге көтерілген сайын жүрістері өнбей, кібіртіктеп қалған сияқты. Қария болса, мана ауылдан шыққанда көзін бір жұмып еді, содан қайтып ашқан жоқ, қалғып келе ме, жоқ әлде, бір ұзақ ойдың сарынына түсіп алды ма, кім білсін. Ал, баланың көңілі алғашқыда сергек еді, жан-жағына құмарта қарап, алыстан бұлдырап көрінген нар өркеш тауға тезірек жетуге асыққан. Өйткені сол таудың бөктерінде әпкесі, жездесі тұрады.

О-о, олардың ауылы қандай керемет! Сылдыраған бұлақ та, сарқырап аққан өзен де, желкілдеген құрақ та, жемісі тәтті бау-дарақ та - сол жақта. Мұндағыдай қаңсыған шөлейт емес, көк шалғыны белуардан келетін таудың бөктері. Бұрын ылғи да көкесі, апасы үшеуі бірге барушы еді. Енді міне, ет жақын аталас ағайыны болып келетін атасына еріп келеді.

Көсіліп жатқан маң даланың мимырт тіршілігі бірте-бірте оның да көңілін жалықтыра бастады. Шырылдаған бозторғайдың үні алғаш ауылдан шыққан кездегідей әсер етпейді. Қазықтай шаншылып тұрып-тұрып, жолаушылар жақындай берген кезде ініне қарай қаша жөнелетін сарышұнақтар да көңілін алаңдатпайды. Олар мынау мүлгіген ұлы тыныштықтың бір бөлшегіне айналып кеткен секілді.

Қаратасқа жеткенде атасы әбден шаршады. Кәрі кісіге ұзақ жол жүру, әсіресе, таң атқалы бері қақшиып отыру оңай дейсіз бе.

- Бүгінше осы жерде демалып, ертеңгі салқынмен барып қалармыз әпшенің үйіне, - деді атасы бір танысының қорасына есегін байлап жатып.

Бірақ Еркебай баланың мұнда қалғысы жоқ. Жездесінің аулына жақындаған сайын жүрегі лүпілдеп, оларға деген сағынышы арта түскен сияқты. Атасының Қаратастағы тамыры да бүгін осында қонып, мейман болып кетіндер деп құрақ ұшып жік-жапар болып жүр. «Оу, құда бала, аттан түс! Атттан түс!» - дейді қауқылдап. Еркебай баланың мінгені ат емес, есек екенін біле тұрып сөйтеді.

Бірақ Еркебай баланың түскісі келмейді. «Жездемнің аулына жетіп те қалдық қой...» дейді іштей қиылып. Ақыры болмаған соң, екі қария оны ауыл шетіндегі күре жолға әкеліп, «Міне, осы жолдан ешқайда бұрылмай, тура жүре берсең, жүре берсең, екі сағаттан кейін жездеңнің үйіне жетіп барасың!» деп шығарып салды.

- Білемін ғой, - деді Еркебай баланың көздері күлімдеп. - Бұрын да келіп жүргем ғой...

- Е-е, білсең жүдә жақсы! - деді екі қария да қуанғанынан жарыса үн қатып.

Тастақ жолмен тепеңдеп біраз жүрген соң, Еркебай бала есектің басын бұрып төте жолға салды. Өне, жездесінің ауылы алыстан бұлдырап көрініп те қалды. Алыстан жіп-жіңішке боп қылдырап қана көзге шалынған анау биік теректер сол ауылдікі.

Көңілі өрекіпп, жездесінің аулына тезірек жетуге асыққан Еркебай бала байқамапты. Жарқабақтың түбінен жылымдап шығып жатқан ыза судың төңірегі былқылдаған ұйық екен. Бұрын ондайды көрмеген шөл даланың есегі ентелеп барды да, күмп беріп соған түсіп кетті. Еркебай бала үстінен қарғып түсемін дегенше, қара есек белуарынан батты да қалды.

Бас жібін білегіне орап алып әрі тартты, бері тартты күшеніп. Бірақ кара есек ұйыққа батқан үстіне бата түсті. Бет-аузына, үсті-басына қап-кара лай шашырап, Еркебай баланың берекесі қашты.

Күн болса кешкіріп барады. Бейтаныс жер. Қалың қамысы шулаған тоғайдың іші. Еркебай баланың көңілін үрей торлады. Иегі кемсеңдеп жыламсырай бастады. Сол кезде оның есіне апасы үнемі айтып отыратын: «Балам, басыңа қиыншылық түскен кезде Жабай бабаның аруағына сиынсаң, желеп-жебеп, қолдап жібереді!» деген сөз түсті.

- О-о, Жабай ата! - деді Еркебай бала аспанға қарап. – Тілекші бола көріңіз! Мен қайтемін енді?! Есегім ұйыққа батып, осылайша қаламын ба?!

Ұйыққа белуарынан батып бара жатқан кара есек кенет әлдебір құпия күштің демеуін сезгендей, орнынан бір-екі ұмтылып тұрып, құрғақ жерге шықты да кетті. Қуанғаннан Еркебай баланың жанарынан қос тамшы жас пырт-пырт үзіліп түсті. Содан соң кара есекке қарғып мініп:

- Оу, Алла тағала, мың да бір рақмет! - деді де қырдағы тастақ жолға қарай бет алды.

Енді біраз уақыттан соң ол жездесі мен әпкесінің үйінде шай ішіп, ауыл-елдің жаңалығын айтып отырды.

Ниетіңе жетем десең...

Таңертеңгілік ауылдан шыққан үш жолаушы ұшы-қиыры көрінбейтін маң далада қыбырлап әлі жүріп келеді. Күн болса, тас төбеге көтеріліп алып, шақырайған да қалған. Жазық жердің қызыл жусаны курап тұр. Жазатайым аяғыңмен басып кетсең, бырт-бырт сынады. Алыстан қарағанда әлгі үш жолаушы жүріп келе жатқан жоқ, сол баяғы орнында жылжымай тоқтап қалған секілді. Олар - екі есекке мінген шал мен жас келіншек еді. Есекке мінген екі қария екі шегінде, ал орталарындағы жас келіншек жаяу келеді.

Бет алыстары – «Жабай белгісі». Орталарындағы келіншек көптен бері бала көтермей, ендігі қалған үміттен күдер үзе бастағанда, киелі белгіні есіне салған осы екі қария еді. Содан бері ерте сөнген шырағы қайта жанып, алдағы күннен бір үміт сәулесін көргендей болған ол «Жабай белгісіне» жетуді арман еткен.

Ондай киелі жерге өз аяғымен жаяу жүріп барған сауап деуші еді ғой, ата! Мен жаяу барамын! - деп еді келіншек шын көңілімен ниет қылып.

- Шаршайсың ғой, балам!

- Шыдаймын, ата. Қандай азапқа болса да төземін.

- Е-е, өзің біл, балам...

Сөйтп, олардың таң атқалы қыбырлап келе жатқан беті осы еді. Шеті, шегі көрінбейтін айдалада жүрісің өніп келе ме, өнбей келе ме, білу қиын. Кейде осылайша өмір бақи алдындағы алдамшы сағымды қуып келе жатқандай жаның жабырқап, көңілің құлазиды. Даланың кермек иісі танауыңды қытықтап, еріксіз түшкіріп қалғанда, не болмаса аяқ астынан пыр етіп торғай ұша жөнелгенде ғана селк етіп, ұйқыдан ояңғандай боласың. Есек үстіндегі екі шал көптен үнсіз. Қалғып келе ме, әлде қалың ойдың тереңіне шым-шым батып кеткен бе, түсініксіз.

Ми қайнатар ыстық күн шекесінен өтіп, басы солқылдап ауыра бастағандай болды. Әлсін-әлсін көз алды бұлдырап, әп-сәтте ұлы теңіздің жағасына шыға келгендей, енді бірде биік сарқыраманың жанында тұрғандай, әр түрлі елес торлай бастады. Алыста-ан сағымданып киелі белгі көрінгендей бола ма-ау...

- Қарағым, аяғың талды ғой,- деді есектің үстінде қалғып-мүлгіп келе жатқан шалдың біреуіне жан бітіп. - Кел, есекке мінгесе ғой!..

- Жоқ, ата. Шаршағам жоқ...

- Әй, қайдам...

Тағы да таусылмайтын құла түз... тағы да сол көз ұшында бұлдыраған буалдыр елес...

Алыста-ан сағымға оранып киелі белгі көрінгендей бола ма-ау, немене...

- Шырағым-ау, әбден шаршадың ғой. Кел, артыма мінгесіп алшы. Ұялмай-ақ қой, бұл жерде сені ешкім көрмейді.

- Аяғы талып тәлтіректтей бастаған келіншек кенет кідіріп, шынында да, біразырақ аяқ суытып алсам қайтеді. Айдалада менің есекке мінгенімді кім көріп жатыр деп ойлады.

Сөйтті де:

- Жарайды, ата,-деп, қайын атасының артына мінгесіп алды. Олар содан кейін көп өтпей-ақ «Жабайдың белгісіне» жетті. «Жақындап-ақ қалған екенбіз ғой,- деп ойлады келіншек іштей өкініп. - Есекке мінгеспесем де болғандай екен. Жарайды енді, ешкім де көрген жоқ...».

Сол күні олар «Жабайдың белгісіне» зиярат қылып, түнеп шықты. Келіншек түнде түс көрді. Түсінде Жабай ата түсін суыта қарап: «Әй, шырағым-ай, арам хайуанға мінбей-ақ қойсаң қайтер еді. Аз ғана жер қалғанда шатың айрылып кетпес еді ғой!» -деді.

Шошып ояңған келіншек екі алақанымен бетін басып, еңіреп жылап қоя берді.

- Құдай-ау,-деді ол екі иіні селкілдеп отырып, Құдай-ау, бәрі де өзімнен болды ғой. Әуелгі ниетімнен неге қайттым?! Азабына төземін деп ем, ақырына дейін неге шыдамадым-м... Көне замандардан келе жатқан аңыз әңгімеге құлақ салсақ, «Жабайдың белгісіне» зиярат етіп барған кісі әуелгі ниетінен айнымай, шын ықыласымен келуі керек екен.

Тіл тигізбе

Бір күні екі әумесер, қуыс кеуде даңғой жігіт далада келе жатып алыстан бұлдырап көрінген «Жабайдың белгісін» көріпті де:

- Анау белгіге барып қонайық па, қонбайық па? - деп ақылдасыпты.

- Әй, қойшы,-депті сонда біреуі ерініп, қолын сілтеп. - Оған ылғи бедеу қатындар келіп жатады!

- Е-е, ол қатындардың әулиесі десейші!..-депті екіншісі танауын көкке көтеріп.

Түнде барып қонған ауылдарында екеуіне де Жабай әулие аян беріп: «Әй, жүгермектер-ай, сендер не айтып кеттіңдер?! Біреуің таң ата, енді біреуің күн бата кететін болдыңдар ғой?» депті.

Айтқандай-ақ, екеуі де жазым болып, біреуі таң ата, енді біреуі күн бата дүниеден өткен екен.

Өрт сөндірген аруақ

Аспан айналып жерге түсердей аптап ыстық. Төңірек түп-түгел тыншып қалған. Жапан түздегі осынау жым-жырт тыныштық көңілге біртүрлі үрей ұялатады. Қыбырлаған тіршілік иесінің бәрі басқа жаққа көшіп кеткен секілді. Ал, мынау аймақ енді бір аз ғана сәттен соң басталатын алапат жойқын өзгерісті күтіп жатқандай...

Қасқа жолдың ой-шұқырына бір түсіп, бір шығып ыңыранып келе жатқан машинаның даусы кейде ұйқыдағы алып батырдаң мазасын алған қара шыбынның ызыңына ұқсайды.

Шөлейт аймақтың сырын жақсы білетін «Дарбаза» совхозының директоры Кузнецов терезеден сыртқа қарап, ұзақ ойдың сарынына түсіп, тербетіліп отыр.

Көктем жаңбырлы болды да, биыл егін бітік шықты. Сәтін салса, астықтың жоспары артығымен орындалмақ. Жақсы атақ та іле-шала сонымен бірге келмек. Тек, әйтеуір, Алланың берген ырзығын төкпей-шашпай түгел жинап алса болғаны...

Кузнецов жергілікті халықтың мінез-құлқын да, салт-дәстүрін де жақсы біледі. Қара жұмысқа қазақтар өте шыдамды келеді. Өзгелер болса, мынау ми қайнатар ыстық пен шөлейт даладағы судың тапшылығына төзбей, бас ауған жаққа безіп кетер еді. Ал қазақтар қап-қара боп күнге күйіп жүріп-ақ астық өсіріп, оған қоса жоғарыдағы қоңыр салқын кабинеттерден ойланбай беріле салған жоспар деген бәлені де артығымен орындаймыз деп жанталасып жатады...

Байқаусызда біреу бір тал сіріңкенің шиін жағып тастай салса, лап етіп тұтанғалы тұрған егіннің шетінен кенет өрт шыққанын көріп, Кузнецовтың зәресі ұшып кетті. Өз көзіне өзі сенбегендей, мәшиненің терезесінен басын сыртқа шығарып, қайта-қайта емініп

қарады. Әне, қошқыл түтін будақтап ауаға көтеріле бастады.

- Айда, бас жылдамдыққа! - деді ол қасындағы шопырға қарап дегбірі қашып.

Мәшине күшеніп, алға қарай жұлқына тартты. Қарсы беттен соққан ып-ыстық керімсал терезеден басын сыртқа шығарып келе жатқан Кузнецовтың екі бетін жалындай шарпып, дуылдатып жіберді.

Олар жетіп келгенде, қып-қызыл өрт лапылдап сарғайып пісіп тұрған егінді ертектегі алты басты айдаһардай жалмап, жұтып бара жатыр еді. Мәшинедегі пиджагін алып ұрғылап, аяғымен таптап отты өшірмек болып жанталасқан Кузнецов пен отқа топырақ сеуіп зыр қағып жүрген шопыр жігіт көп кешікпей-ақ өздерінің бұл әрекеттерінен түк өнбесін түсінді.

Сол кезде ескіден келе жатқан наным-сенімдерге жетік Кузнецов екі алақанын көкке қарап жайып жіберіп:

- О-оу, Жабай ата, тілекші бола гөр, көмек бере гөр! - деп жалбарына бастады.

- Егін өртеніп барады. Бұл елдің ырзығы еді ғой. Қайыр-шапағатыңды тигізе гөр!

О, ғажап! Кенет қарсы беттен бір керемет жел соғып, қып-қызыл тілін сумаңдатып өршіп бара жатқан жалынды бері қарай ықтырып қуа бастады. Әп-сәтте өрттің беті қайтып, екпіні басылуға айналды. Жаңа ғана лапылдап аспанға шапшыған жалын енді шабандоздың тақымына тиген асаудай жуасып, жер бауырлап қалды.

Кузнецов пен шопыр жігіт ендігісін аяғымен таптап, оп-оңай өшіре салды.

О,-о, құдіретіңнен айналайын, Алла тағала! - деді Кузнецов қатты толқып.
- Жабай атаның тілекші болғанын өле-өлгенше ұмытпаспын!

Бұл оқиға сонау 1960-шы жылдардың ішінде болған екен. Сол жолы өз көзімен көрген кереметті Кузнецов кейін ел арасында айта жүріпті.

Сауабы тиеді

«Жабайдың белгісі» тұрған шөлейт далада ауыз суды «водовозбен» әкеледі. Құс қанаты талатын құба даладағы тарам-тарам қасқа жолдардың үстімен қысы-жазы жүйткіп жүретін шопыр жігіттер айтады:

- Әулие атаның белгісінің жанынан өткенде әдейілеп тоқтап, қоржын тамның алдындағы әуітте су бар ма, жоқ па деп қарап өтеміз. Егер су таусылуға жақындаса, сол әкеле жатқан рейсімізді құйып кетеміз. Жарықтық, әулие десе, әулие ғой!.. Әуіттегі су таусылғанда, оған назар аудармай, киелі белгінің тұсынан су алып өтіп бара жатсаң, мәшинең бұзылып, жолда қаласың... Ал егер су құйып кетсең, сауабы тиеді, жолың болады!...

Жетімдерді жебей жүр!..

Әлімтау өңіріндегі көпті көрген қариялар айтып отырады:

- Жетім қозы, жетім бұзау, жетім құлын, жетім боталарға рухы жар болып, қорғап жүрсін деген ниетпен, кейде біз: «Жабай атаға атадық!», «Жабай атаның малы!» деп ырым етіп, ен тағып қоямыз. Содан соң оларға ұры-қары да, түз тағысы да тимейді. Тіпті аш қасқырлар бір отар қойды түгел қырып салған жылдары да Жабай атаға арнаған малдың аман қалғанын өз көзімізбен көрдік. О, тоба!..

Індет тыйылады

«Жабайдың белгісінен» төрт-бес шақырым ғана қашықта тұратын Тасқұдық ауылында мал дәрігері болып істейтін Әлімхан есімді кісі айтады:

- Осы төңіректегі малға жаппай лаң тиіп, індет келгенде киелі белгінің маңына айдап апарып, түнімен иіріп жайып қайтамыз. Содан әлгі індет бірте-бірте тыйыла бастайды.

- Әлеке-ау, онда сіздің жұмысыңыз оңай болды ғой, -деп қалжындаймыз оған.

- Әруағыңнан айналайын Жабай атамның рухы ғой, бізге тілекші болып, желеп-жебеп жүрген. Киелі белгінің кереметін талай көрдік. Жұмысымыздың жеңілдеп қалатыны да рас, - деп жымияды ол. Иә, ағайын, айта берсек, «Жабай белгісінің» кереметтері көп-ақ!..

Аннотация: В статье повествуется о интересных событиях из жизни Жабай батыра. Эти рассказы, помогают призрачно представить жизнь батыра, его детство и сверхъестественные силы. Слушая рассказы о былых временах, где человек, пытался бороться за справедливость, можно представить бытовое содержание той эпохи. Возвращение к святым местам, где родная земля застопорилась в течение длительного времени, чтобы снова пропустить свою собственную жизнь, до сих пор привлекает далеко оставила заметный след. Жабай батыр - обладал авторитетом Кокандского хана за мир и процветание своей страны. Костяк Сиргели Жабай батыра, внес большой вклад в великий героизм казахского народа. Даже на лошади, среди опасности и угрозы, воспитание благородного поколения и предоставление мирного дня потомкам будущего - явное свидетельство личности наших предков. «Как удивительна сила воспитания, которую несут былые герои!» Это назидание будущему поколению.

Abstract: The article tells about interesting events from the life of Zhabay Batyr. These stories help to imagine the life of a batyr, his childhood and supernatural powers. Listening to stories about the old days, where people tried to fight for justice, one can imagine the everyday content of that era. The return to the holy places, where the native land has been stalled for a long time to miss its own life again, still attracts far left a noticeable mark. Zhabay Batyr - had the authority of Kokand Khan for the peace and prosperity of his country. The backbone of Sirgel Zhabay Batyr, made a great contribution to the great heroism of the Kazakh people. Even on horseback, amid danger and danger, raising a noble generation and providing a peaceful day for the descendants of the future is clear evidence of the identity of our ancestors. "How amazing is the power of upbringing carried by former heroes!" This is an edification to the future generation.